

Sprehod skozi zgodovino stenskih pisarij in slikarij – grafitov

Lea Žitnik

Grafiti ... so nadloga mestnih ulic ali živahna popestritev brezličnih sivih površin. Vsak ima svoje mnenje, predvsem odvisno od površine, kjer se ta grafit pojavi. Če ima površina za nas kakršen koli pomen ali vrednost, nas nepričakovan zmazek verjetno moti in jezi, če pa je na sosedovi novi fasadi, je pa kar primerna popestritev ..., kajne?

Seveda je za pisanje grafitov veliko več razlogov kot samo uničevanje tuje lastnine in kulturnih objektov. Že samo definiranje grafitov je zelo zapleteno in prav tako je z razlogi za pisanje grafitov, saj jih je prav toliko, kot je piscev grafitov. Po mnenju raziskovalcev tega fenomena so grafiti neinstitucionalna in neformalna oblika komuniciranja posameznikov ali skupin tako medsebojno kot s širšim družbenim prostorom. Grafitiranje vedno opredeljujemo kot alternativni medij javnega izražanja, pa naj bo njegov namen kršitev zapovedi, nadomestilo komunikacijskega deficita ali izkazovanje umetniških spretnosti. V pravem pomenu besede pa naj bi grafit v današnjem času ustrezal vsaj štirim predpostavkam:

- ilegalnost (nezakonitost),
- neformalnost in neinstitucionalnost,
- javnost, odprtost širši javnosti (ulični zidovi, vlaki ...),
- netržni značaj (niso tržno blago).

Samo grafitiranje, zaznamovanje okolja z napisi ali komuniciranje s pomočjo grafitov, ima bogato zgodovino. Ob nekoliko posplošeni definiciji grafitov lahko v tovrstno umetnost uvrstimo že prve stenske slikarije iz pradavnine. Pračlovek je dolga tisočletja, vse dokler ni zapustil podzemeljskih bivališč, krasil stene s slikami živali, ki so nedvomno nosile neko sporočilo. Po vsej verjetnosti so upodabljali živali, ki so v njihovem religioznem sistemu imele poseben pomen. S temi živalmi so se srečevali na lovu in s pomočjo magije pomirili duha ubite živali ali zaščitniškega božanstva, se s tem spokorili za svoje dejanje in si zagotovili zalogo hrane v prihodnje.

Nekateri teoretiki grafitov pa za prvega grafitarja določajo judovskega boga. V Stari zavezi je zapisano, da je na zid palače babilonskega kralja Baltazarja napisal: "Mene Takel Persin," kar naj bi v prostem prevodu pomenilo "prešet si, pretehtan si, razdejan boš" – to je prerokba kraljevega propada. Že naslednjo noč naj bi bil Baltazar umorjen.

V antiki so na zidove mestnih stavb grafite pisali večinoma aristokrati, saj so bili poleg svečnikov edini, ki so znali pisati. Najbolj priljubljena je bila ljubezenska tematika, sledili so grafiti s politično in filozofsko vsebino. Iz Pompejev, ki jih je leta 79 našega štetja z lavo prekril Vezuv, sta med drugimi grafiti z življenjsko vsebino najbolj znana dva, vezana na spolnost. Na začetku neke ulice je pisalo: "Tukaj sem našel številne deklice, ki se rade ljubijo" ter "Oče Colepius ljubi dame tja, kjer jih ne bi smel". Grafita sta se ohranila poleg drugih umetniških skulptur in mozaikov, ker je ognjeniški pepel deloval kot konzervator.

Ko je konec 4. stoletja krščanstvo v rimskem imperiju postalo državna religija, je pisanje grafitov z značilno versko vsebino postalo bolj pogosto. Najznačilnejši grafiti so izpisani na rimskih katakombah in se nanašajo na Boga in vero, povečevanje raznih kultov svetnikov in mučenikov ter krščansko simboliko. Krščanstvo je z vodilno vlogo, ki jo je imelo pri znanosti in kulturi v srednjem veku, močno vplivalo na družbeno dogajanje v takratni Evropi. Grafite so pisali po stenah cerkva in samostanov, ki so bili središča kulturnega in družabnega življenja.

V 18. stoletju (zlata doba angleških grafitov) so za razliko od napisov iz prejšnjih stoletij, ki so jih v glavnem pisali pripadniki višjih slojev, avtorji teh grafitov prihajali iz nižjih družbenih slojev. Z naraščanjem pismenosti med preprostim prebivalstvom se je začelo obdobje grafitov, vsebinsko vezanih na uživanje alkohola in tobaka, ljubezni in spolnosti. V nasprotju z antičnimi ljubezenskimi

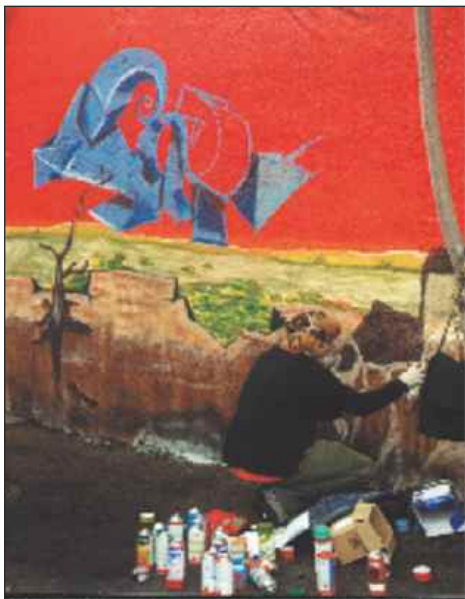
napisi so bili ti, ki so nastajali v času revolucij in industrijske rasti, bolj prostaški, bližje telesni kot čustveni ljubezni.

Viktorijanska doba je prekinila niz grafitov, ki so se o veselem življenju v Angliji pisali v 18. stoletju, in ni pustila sledov pisanja po zidu. Industrializacija se je pospešeno razvijala, širilo se je siromaštvo med nižjimi družbenimi sloji, v skladu s takratnim dominantnim konzervativizmom v srednji Evropi so se izpisani grafiti sproti brisali.

V 19. in začetku 20. stoletja je bil odnos do grafitov tolerantnejši, pisanje po zidovih se je razširilo po vseh pomembnejših evropskih središčih. Grafite so odkrili tudi v Iraku, Jordaniji, Siriji, Iranu in Arabiji, kjer najpogosteje ponazarjajo oznake za teritorij in označujejo lastništvo nad objekti in predmeti.

Francoski raziskovalec E. Luedecke je leta 1907 objavil študijo o grafutih na srednjeevropskem področju, v kateri razlikuje dve skupini grafitov: literarne grafite, ki pripadajo izobraženi družbeni eliti, in grafite t. i. običajnih ljudi. Menil je, da ti ljudje pišejo grafite zaradi dolgočasje in teznje po posnemanju. Zelo popularni so bili straniščni grafiti – latrinalije; tam so zidovi nepopisani, ljudski duh, inspiriran z vonjem stranišč, pa se mora z nečem pozabavati – s pisanjem grafitov. Temu primerne so bile vsebine sporočil: o opravljanju potrebe, spolnosti, politiki, prisotne pa so bile tudi socialne teme: "Bogati ljudje se ljubijo drug z drugim, siromašni pa ščijejo drug po drugem". Ker je bila seksualnost tabu tema, so ljudje lahko na ta način izražali svoje seksualne frustracije. Stene stranišča so postale zadnji veliki medij za čisto samoizražanje.

V sredini 20. stoletja so grafite, ki so jih doslej največkrat pisali po straniščih, začeli pisati na ulične zidove. Grafiti so bili največkrat povezani s trenutno politično situacijo. Za razvoj sodobnih grafitov v Evropi je pomembno leto 1961, ko sta velesili z berlinskim zidom razdelili svet na Vzhod in Zahod. Kot simbol politične in ideološke delitve

je bil v središču interesa medijev vse do njegovega padca leta 1990. Zid je bil zelo priljubljen med grafitarji, saj so imeli na razpolago razkošen prostor za pisanje svojih sporočil, ki so bila največkrat politične vsebine ("Boriti se za zedinjeno Nemčijo je kot jebati se za devišstvo") in vsebin, vezanih na spolnost ("Bodi srečen, da je toliko pedrov, saj več ženskostane").

Leta 1968 je v času študentskih demonstracij popularnost grafitov vidno narasla. Pisanje po zidovih je postalo najavtentičnejši medij specifične mladinske kulture. Rodil se je rokenrol, mladinska subkultura, ljudje pa so se začeli zavedati, da se svet, ki ga doživljajo mladi, radikalno razlikuje od sveta odraslih. Na zidovih Pariza, Berlina ... in drugih območjih študentskega upora so prevladovale (utopične) politične parole levičarjev: "Bodimo realni, zahtevajmo nemogoče!"

Mladinska kultura si je še bolj uporniški značaj pridobila sredi sedemdesetih let, ko se je v Veliki Britaniji pojavil pank. Označujejo ga za prvo boemsko subkulturo delavskega razreda in kot rok socialne podpore. Pank simbolizira razširjeno, zavzeto in kritično razmišljanje o družbenih razmerah, na kar so opozarjali tudi provokativni

stenski napisi, parole in simboli, ki so jih pripadniki panka zavzeto pisali po javnih površinah.

Veliko pozornost javnosti pa so v začetku sedemdesetih pritegnili slikovni grafiti v New Yorku. Tamkajšnji avtorji grafitov, večinoma črnci, so najprej pisali po vlakih in hodnikih podzemne železnice. Newyorški "sprejerji" so s svojimi originalnimi deli zaznamovali kraje, kjer so se sestajali mladi, ulične vogale in mestne četrti. Pogosto so pisali imena uličnih band in imena avtorjev, željnih afirmacije. Z razvojem teh likovnoumetniških grafitov se izoblikuje grafitarska subkultura.

Čprav je grafitiranje po javnih površinah kaznivo, ni zavrlo. Nasprotno, popularnost grafitov je vidno narasla, z vsakim letom dobiva nove dimenzije, grafiti postajajo vedno lepši in zahtevnejši, pritegnili so celo umetnostne kritike in se razstavljajo celo na stenah galerij. S širjenjem grafitov in postopnim sprejemanjem tega medija, ne samo kot enega izmed načinov izražanja mladih ljudi, ampak tudi kot način likovnega izražanja, se presegajo meje ilegalnosti in neinstitutionalnosti.

Gotovo pa od samega začetka pisanje po zidovih in drugih prostorih deluje kot svojevrsten napad na izurjene, ukalupljene in zaprte kanale izražanja in sporočanja. Z zgodovinskim raziskovanjem grafitov se na svojevrsten način izpopolnjujejo spoznanja o preteklosti človeštva, predvsem o nasprotujočem delovanju tistih, katerih glas so stletja tlačili in dušili.